

7. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник / В.О. Навроцький. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.

Лемеха Р.И. Тяжкие последствия в законодательной конструкции статьи 43 Уголовного кодекса Украины.

Анализируется содержание понятия «тяжкие последствия» в рамках законодательной конструкции статьи 43 Уголовного Кодекса Украины. Исследуются последствия, причинение которых является основанием для привлечения к уголовной ответственности лица, которое в соответствии с законом выполняло специальное задание по раскрытию преступной деятельности.

Ключевые слова: *тяжкие последствия, законодательная конструкция, лицо, которое выполняет специальное задание, уголовная ответственность.*

Lemekha R.I. The Concept of Grave Consequences in the Legal Structure of Article 43 of the Criminal Code of Ukraine.

The article analyzes the concept of grave consequences in the legal structure of Article 43 of the Criminal Code of Ukraine. The consequences, causing of which is the ground for criminal responsibility of a person who, in accordance with law, has performed a special task on disclosure of criminal activity are investigated.

Key words: *grave consequences, legislative structure, special agent, criminal responsibility.*

Стаття надійшла 9 листопада 2011 р.

УДК 343.146

М.С. Остапчук

**ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ
ВСТАНОВЛЕННЮ У СПРАВАХ ПРО РОЗБОЇ,
ВЧИНЕНІ ГРУПАМИ НЕПОВНОЛІТНІХ**

Досліджується предмет доказування у кримінальних справах з урахуванням кваліфікуючих обставин ст. 187 КК України, викладаються особливості встановлення обставин кримінальної справи у злочинах вказаної категорії, вчинених групами неповнолітніх.

Ключові слова: *докази, доказування, предмет доказування, обставини, що підлягають встановленню, предмет розслідування.*

Постановка проблеми. Процес провадження кримінальної справи є пізнавальним процесом, який здійснюється шляхом доказування, тобто збирання, перевірки, оцінки і використання доказів для

прийняття рішення у справі. Питання про те, що необхідно доказувати, є проблемним питанням процедури розслідування незалежно від виду злочину та його складності.

Слідчо-судова практика вказує на певні труднощі в органів дізнання та досудового розслідування, які існують при провадженні кримінальних справ про злочини та суспільно небезпечні діяння, вчинені неповнолітніми загалом і у разі вчинення розбійного нападу групою неповнолітніх, зокрема.

Анкетуванням слідчих встановлено, що в порцесі правильної кваліфікації на момент порушення кримінальної справи існує ряд труднощів, які полягають у неякісній дослідчій перевірці, що зумовлено нестачею часу, некваліфікованістю оперативних працівників, неможливістю проводити окремі слідчі дії до порушення кримінальної справи, недостатністю якісних рекомендацій щодо розслідування розбоїв, вчинених неповнолітніми, зокрема обставини, що підлягають встановленню у справах цієї категорії.

Стан дослідження. Вагомий внесок у дослідження теоретичних питань доказування зробили вчені-криміналісти України та інших держав: Т.В. Авер'янова, В.П. Бахін, В.М. Биков, В.Г. Гончаренко, М.С. Гурев, Г.А. Матусовський, В.Т. Нор, В.С. Овчинський, С.М. Стахівський, В.В. Тищенко, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін. Роботи цих та інших авторів присвячені окремим проблемам кримінально-процесуального доказування та криміналістичного забезпечення встановлення істини у справі.

Питання провадження кримінальної справи про злочини чи суспільно небезпечні діяння неповнолітніх досліджували А.Є. Голубов, М.О. Карпенко, С.Г. Киренко, О.О. Левендаренко, А.Б. Романюк та інші.

Проблемі кримінальної відповідальності неповнолітніх та кримінологічній характеристиці злочинності неповнолітніх присвячували свої праці В.М. Бурдін, О.Т. Гончар, Т.Л. Кальченко, С.М. Корецький.

Відповідно, є необхідність зосередити увагу на суті та переліку обставин, що підлягають встановленню: з'ясуванню та обґрунтуванню – доказуванню у справах про розбої, вчинені групою неповнолітніх, що є **метою** публікації.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що значна частина проблем викликана недостатньою розробленістю специфіки предмета доказування у кримінальних справах про розбійні напади, вчинені групами неповнолітніх.

Методика розслідування злочинів значною мірою визначається предметом доказування, який складається з обставин, що впливають зі складу того чи іншого виду злочину. Загальний перелік цих обставин визначено у ст. 64 КПК України. Крім того, до предмета доказування можуть бути віднесені й обставини, визначені у ст. 23 КПК України, яка зобов'язує органи дізнання, досудового слідства і суди виявляти причини й умови, які сприяли вчиненню злочину, та вжити заходів до їх усунення. Це пов'язано з тим, що зазначені обставини необхідно досліджувати і виявляти впродовж усього досудового слідства і судового розгляду справи в суді.

Відповідно до ст. 2 Кримінального Кодексу України, підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом. Отже, матеріальне кримінальне законодавство користується конструкцією складу злочину, яка є базовою для визначення підстави кримінальної відповідальності. Потреба зіставлення цих двох юридичних конструкцій впливає з положень ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України, відповідно до положень якої завданням кримінального судочинства в Україні, окрім іншого, є забезпечення правильного застосування Закону для того, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності та жоден невинний не був покараний.

Відповідно до ст. 64 КПК України до обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі, належать:

- подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину);
- винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину;
- обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують або обтяжують покарання;
- характер і розмір шкоди, заподіяної злочинцем, а також розмір витрат установи охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння.

Щодо злочинів, вчинених неповнолітніми, предмет доказування дещо конкретизується. Відповідно до ст. 433 КПК України, під час досудового слідства та розгляду в суді справи про злочин неповнолітнього, крім обставин, зазначених у статті 64 цього Кодексу, необхідно також з'ясувати:

- вік неповнолітнього (число, місяць, рік народження);
- стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з душевним захворюванням, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними;

- характеристику особи неповнолітнього;
- умови життя та виховання неповнолітнього;
- обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього;
- наявність дорослих підмовників та інших осіб, які втягнули неповнолітнього в злочинну діяльність.

У юридичній літературі висловлені різні підходи до визначення предмета доказування і його місця в структурі самого доказування. Одні науковці вважають, що це коло обставин, які належить встановити у кримінальних справах [1, с. 47]. На думку інших, предмет доказування – це система обставин, які виражають властивості і зв'язки досліджуваної події, що є істотними для правильного вирішення кримінальної справи та реалізації в кожному конкретному випадку завдань судочинства [2, с. 139]. Треті розуміють під предметом доказування сукупність передбачених кримінально-процесуальним законом обставин, встановлення яких є необхідним для вирішення заяв і повідомлень про злочини, кримінальної справи на стадії виконання вироку, а також для прийняття процесуальних профілактичних заходів у справі [3, с. 4]. На думку професора С.М. Стахівського, предмет доказування – це передбачена законом сукупність обставин, які підлягають обов'язковому встановленню у кожній кримінальній справі з метою її правильного вирішення [4, с. 32].

Науковці по-різному визначають та групуєть елементи предмета доказування залежно від того, чи відносять вони до його змісту доказові факти, чи виводять їх за межі предмета доказування.

О.М. Ларін запропонував таку класифікацію фактів, що підлягають доказуванню: а) які підлягають оцінці з точки зору норм кримінального права; б) які сприяли скоєнню злочину; в) які не мають матеріально-правового та суспільного значення, але необхідні для встановлення двох перших груп [5, с. 8–12].

М.М. Михеєнко запропонував доповнити цей перелік обставинами, які є підставами до відмови в порушенні кримінальної справи та до виправдання обвинуваченого [6, с. 101–102].

Ф.Н. Фаткуллін виокремлює у структурі предмета доказування три основні групи фактів і обставин: 1) ті, що знаходяться у межах конструктивних ознак того чи іншого складу злочину; 2) ті, що мають інше юридичне значення у справі, 3) обставини, встановлення яких має доказове значення у справі [7, с. 57–60].

П.С. Елькінд пропонує своє розуміння предмета доказування: це обставини, що підлягають доказуванню в усіх кримінальних справах (ст. 64 КПК України), що підлягають доказуванню з урахуванням окремих категорій справ (у тому числі ст. 433 КПК України), інших обставин, що мають значення для правильного розгляду кримінальної справи [8, с. 84].

Обставини, що входять до предмета доказування, необхідно відмежовувати від решти фактів у кримінальній справі. Стосовно цього вчені виділяють більш широку категорію, яка за обсягом включає елементи предмета доказування і називається «обставини, що мають значення для справи». До них, зокрема, належать:

а) обставини, що входять до предмета доказування (зокрема, факти, які, складаючи предмет доказування, використовуються для доказування інших обставин, що входять до нього);

б) обставини, що не входять до предмета доказування, якщо їх дослідження складає проміжний етап доказування;

в) обставини, які необхідно встановити для виявлення доказів;

г) обставини, знання яких необхідне для перевірки й оцінки доказів;

д) обставини, які спростовують інші версії, окрім даної [5, с. 193].

Як слушно зазначає В.Т. Нор, не всі факти (обставини), які встановлюються під час розслідування кримінальної справи за допомогою доказів, входять до предмета доказування. У процесі розслідування часто виникає необхідність установити ряд обставин, які виконують допоміжну функцію і не включаються в предмет доказування у кримінальній справі. У такому разі ці допоміжні обставини (факти) належать до способів встановлення елементів, що входять до предмета доказування [10, с. 53].

У контексті дослідження найбільш вдалою є пропозиція О.О. Левендаренка, який пропонує розташувати обставини, які складають зміст предмета доказування у справах про злочини неповнолітніх, у такій послідовності:

– обставини, що підлягають доказуванню в усіх кримінальних справах (ст.ст. 23, 64 КПК України);

– обставини, які деталізуються в інших статтях кримінально-процесуального закону (ст.ст. 417, 433 КПК України) і підлягають доказуванню в окремих категоріях справ;

– обставини, що мають юридично значущі якості, які безпосередньо впливають на вирішення питання про наявність необхідних передумов для кримінальної відповідальності та покарання винуватої особи: а) обставини, які за чинним законодавством дають підстави для звільнення винуватця від кримінальної відповідальності та покарання (ст.ст. 44–49, 74–87 КК України, 6-11¹ КПК України); б) процесуальні обставини, що виключають провадження у справі. Необхідність їх віднесення до предмета доказування безпосередньо впливає з вимог ст. 5 КПК України;

– інші обставини, встановлення яких має доказове значення у справі. Ці обставини можуть бути найрізноманітнішими, однак усі вони, будучи встановленими, набувають однакового статусу – стають доказовими фактами, які необхідні для встановлення юридично значущих обставин. Будь-який доказовий факт повинен бути встановлений точно та безперечно, а це можливо лише за умови віднесення його до предмета доказування у справі [11, с. 66–67].

Обставини, що становлять особливості предмета доказування у справах неповнолітніх, за своєю сутністю лише деталізують компоненти загального предмета доказування, орієнтуючи органи, що здійснюють провадження у справах про злочини неповнолітніх, на поглиблене дослідження обставин, які мають значення для підвищення виховної та профілактичної ролі судочинства, індивідуалізації відповідальності та покарання кожного підлітка, для того, щоб виключити, коли для цього є підстави, застосування до неповнолітнього кримінального покарання і обмежитись заходами суспільного впливу та примусовими заходами виховного характеру.

Однак у кримінальних справах про злочини, вчинені злочинними групами неповнолітніх, обставини, що підлягають встановленню, значно ширші, ніж предмет доказування, через необхідність встановлення криміналістично значущих даних: способу підготовки вчинення злочину, безпосередньо його вчинення, слідів злочину, ознак групи: її складу, стійкості та організованості.

У кримінально-процесуальній і криміналістичній літературі ця обставина тлумачиться неоднозначно, що й обумовлює необхідність окремого дослідження цього питання. Загалом домінує позиція науковців, які висловлюються щодо поглинання предмета доказування кри-

міналістичною характеристикою злочинів. Так, А.А. Ейсман вказує, що криміналістична характеристика злочину становлять науково обумовлений типовий перелік обставин, що підлягають встановленню у кримінальній справі, як юридично релевантних (головних), так і проміжних, доказових [12, с. 99].

С.Н. Чурілов визначає наявність поняття предмета розслідування через предмет доказування. Термін використовують як пізнавальну діяльність, яка здійснюється на стадії досудового розслідування. Позитивна відповідь щодо визнання предмета розслідування означає відмову від усталеної ідеї поділу у предметі доказування частин на доказовий та головний факт. Таким чином, предмет розслідування є більш широким поняттям, ніж предмет доказування. Відповідно видається, що предмет розслідування поглинає предмет доказування [13].

Важливо з'ясувати, які фактори визначають зміст предмета розслідування в криміналістичному аспекті, тобто його доказову частину. Уявляється, що таким чинником є обставини, які підлягають встановленню: криміналістична характеристика механізму злочину, зокрема та його частина, яка використовується для розробки типових слідчих версій та містить відомості про типові сліди підготовки, вчинення та приховування злочинів.

Підтримуючи позицію Б.В. Щура, погоджуємось, що обставинами, які потребують встановленню при розслідуванні кримінальних справ, зокрема розбоїв, вчинених групами неповнолітніх, є обставини, модельно представлені у ст. 64 КПК України, наявність чи відсутність яких визначає правильну кримінально-правову кваліфікацію та призначення справедливого покарання винній особі. Дані обставини виконують конститутивну роль у інформаційній моделі злочину, формують його інформаційний портрет, визначають інші ознаки, які у сукупності з першими й становлять вичерпну криміналістичну характеристику злочину. Інші ж ознаки криміналістичної характеристики злочинів, які виділяються у літературі, виконують не конститутивну роль, а покликані виконувати функцію забезпечення розкриття та розслідування злочинів [14, с. 47–48].

Висновки. Таким чином, обставинами, які підлягають встановленню у справах про розбійні напади, вчиненні групами неповнолітніх, є: факт нападу з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства, що вчинений за попередньою змовою групою осіб – неповнолітніми. Напад може бути

поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, спрямований на заволодіння майном у великих чи особливо великих розмірах, вчинений організованою групою або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень. Крім того, обов'язковим є факт встановлення стану здоров'я та загального розвитку кожного неповнолітнього, характеристики їх особи, умов життя та виховання, обставин, що негативно впливали на виховання неповнолітнього; наявність дорослих підмовників та інших осіб, які втягнули його в злочинну діяльність, а також інших обставин, що сприяли вчиненню злочину. Це встановлюється на виконання засад законності ст. 5 КПК України, відповідно до якої ніхто не може бути притягнутий як обвинувачений, інакше, ніж на підставах і в порядку, встановлених законом, а також на виконання завдань кримінального судочинства, визначених ст. 2 КПК України: охорони прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону для того, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний.

-
1. Тертышник В.М. Теория доказательств / В.М. Тертышник, С.В. Слинько. – Харьков, 1998. – 256 с.
 2. Теория доказательств в советском уголовном процессе. – М., 1973. – 736 с.
 3. Миньковский Г.М. Пределы доказывания в советском уголовном процессе / Г.М. Миньковский. – М., 1956. – 113 с.
 4. Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія / С.М. Стахівський. – К., 2005. – 272 с.
 5. Ларин А.М. Работа следователя с доказательствами / А.М. Ларин. – М.: Юрид. лит., 1966. – 156 с.
 6. Михеенко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве / М.М. Михеенко. – К.: Изд-во при КГУ, 1984. – 134 с.
 7. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания / Ф.Н. Фаткуллин. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1976. – 207 с.
 8. Горский Г.Ф. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе / Г.Ф. Горский, Л.Д. Кокорев, П.С. Элькинд. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1978. – 304 с.
 9. Теория доказательств в советском уголовном процессе. – М.: Юридическая литература, 1966. – 580 с.
 10. Нор В.Т. Проблеми теорії і практики судових доказів / В.Т. Нор; за ред. доц. М.Л. Накловича. – Львів: Вид-во при Львівському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1978. – 108 с.

11. Левендаренко О.О. Особливості процесу доказування у справах про злочини неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / Олег Олександрович Левендаренко. – Донецьк, 2003. – 226 с.

12. Эйсман А.А. О содержании криминалистической характеристики преступления / А.А. Эйсман // Криминалистическая характеристика преступлений. – М., 1984. – 282 с.

13. Чурилов С.Н. Предмет доказывания в уголовном судопроизводстве и криминалистике: научно-практическое пособие / С.Н. Чурилов. – М.: ЗАО Юстицинформ, 2010. – 136 с. – (Серия «Образование»).

14. Щур Б.В. Обстоятельства, подлежащие з'ясуванню, як складова частина методики розслідування контрабанди / Б. В. Щур // Митна справа. – 2010. – № 3. – С. 43–48.

Остапчук М.С. Обстоятельства, подлежащие установлению по делам о разбоях, совершенных группами несовершеннолетних.

Исследуется предмет доказывания по уголовным делам с учетом квалифицирующих обстоятельств ст. 187 КК Украины, раскрываются особенности установления обстоятельств уголовного дела в расследовании преступлений указанной категории, совершенных группами несовершеннолетних.

Ключевые слова: доказательство, доказывание, предмет доказывания, обстоятельства, подлежащие установлению, предмет расследования.

Ostapchuk M.S. Circumstances to be Set in Cases of Robbery Committed by Groups of Juveniles.

The article is devoted to the research of the subject of proving in criminal cases taking into account the characterizing circumstances of Article 187 of Criminal Code of Ukraine. The features of establishment of circumstances of criminal case in the crimes of the indicated category committed by the groups of juveniles are laid out.

Key words: proofs, proving, subject of proving, circumstances to be established, subject of investigation.

Стаття надійшла 11 листопада 2011 р.

УДК 343.98

Є.В. Пряхін

КИШЕНЬКОВІ КРАДІЖКИ: КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Розглядаються основні елементи криміналістичної характеристики кишенькових крадіжок, пропонуються рекомендації щодо попередження їх вчинення.

Ключові слова: кишенькова крадіжка, криміналістична характеристика, спосіб вчинення злочину, попередження злочинів.